

Estera Cerar, vodja projekta Zmaga v Muzeju pošte in telekomunikacij, pred znamko Zmaga, ki ji je Miroslav Oražem pripisal najvišjo vrednost: 50 jugolir. Znamka ni nikoli izšla.

Zmaga za partizanko na goseničarju

Od grozda do oljčnih vejic, od Solkanskega mostu do Devinskega gradu, leta 1945 je izšlo deset različnih znamk za Slovensko primorje in Istro, ki veljajo za prve slovenske znamke za to območje – Edinstvena in neprecenljiva zbirka Miroslava Oražma

Besedilo in fotografije: Katja Petrovec

Pred 80 leti so na Slovenskem primorju in v Istri izšle znamke, na katerih je bila prvič uporabljena slovenska beseda. Bile so polne motivov primorja, kot so Solkanski most, Devinski grad, grozd, oljčna vejica, osel pred pristaniščem na Reki, orači polja, Pulj, jata tunov ... Serija desetih različnih znamk je izšla leta 1945, ko se je druga svetovna vojna končala in je bila Primorska, od matične domovine ločena z rapalsko mejo, osvobodjena. Prve štiri je jugoslovanska oblast predstavila kmalu po koncu druge svetovne vojne, in sicer v Postojnski jami 15. avgusta. Nove znamke je prišlo obkroževati kar 15.000 obiskovalcev, je poročal Slovenski poročevalec, jamski poštni urad pa je imel dela čez glavo, saj je bil naval filatelistov prav posebno velik. Dopoldansko otvoritev je prenašal ljubljanski radio z mariborsko relejno postajo, prav tako simfonični koncert popoldne iz plesne dvorane. Trinajstega in 24. decembra so izdali še preostalih šest znamk.

Celotna zbirka

V Muzeju pošte in telekomunikacij v Polhovem Gradcu so v teh dneh odprli razstavo z naslovom Zmaga, na kateri so se ob obletnici izdaje prvih znamk za Slovensko primorje in Is-

tro poklonili njihovu avtorju, arhitektu, risarju in oblikovalcu **Miroslavu Oražmu**. Edinstvena zbirka celotnih Oražmovih osnutkov in skic prvih slovenskih znamk na ozemlju zahodne Slovenije pa ima tudi neprecenljivo vrednost za slovensko zgodovino.

»Te znamke in tudi Miroslav Oražem sam kot arhitekt so javnosti dokaj neznan, kar me pravzaprav čudi. Toda ko smo s pomočjo Pošte Slovenije in ministrstva za kulturo odkupili celotno zbirko osnutkov, ki je bila v njegovi hiši, v mapi na podstrešju, smo pravzaprav dobili neprecenljivo zbirko za našo poštno zgodovino. Gre za pomemben del naše zgodovine, na kar bi morali biti zelo ponosni,« je povedala **Estera Cerar**, vodja projekta Zmaga ter Muzeja pošte in telekomunikacij.

Motivi krajev in običajev

Po prvi svetovni vojni je velik del Slovenije po Rapalski pogodbi pripadel Kraljevini Italiji, toda po kon-

cu druge svetovne vojne je bil (vsaj) del vrnjen takratni Jugoslaviji. To je bil tudi čas, ko je jugoslovanska oblast že kmalu po osvoboditvi Slovenskega primorja in Istre sprejela odločitev, da za to območje izda posebne poštne znamke. Kot pojasnjuje Estera Cerar, na tem prostoru jugoslovanske znamke niso smele veljati, ker je bilo to zasedeno območje. Zato so naročili tisk novih, naloge za njihovo oblikovanje pa zaupali Miroslavu Oražmu, ki je bil, kot je mogoče razbrati iz dokumentov, zanesljiv človek. Za serijo znamk je pripravil 14 skic z različnimi motivi, izšlo jih je deset. Znano je tudi, da je sam izbral motive, določal naklade in vrednosti znamk ter da je zaradi hitro spreminjajočih se političnih razmer moral motive večkrat spremeniti.

Na prvih štirih znamkah z dvojezičnim napisom v slovenščini in italijanščini Istria / Slovensko primorje – Istria / Littorale Sloveno so upodobljeni primorski običaji, kraji in značilnosti. Grozd, Devinski grad, orači

Razstava Zmaga

Razstavo Zmaga so v Muzeju pošte in telekomunikacij, ki je dislocirana enota Tehniškega muzeja Slovenije, postavili v sodelovanju z Muzejem za arhitekturo in oblikovanje. Odprta bo vse do novembra 2026, za vse obiskovalce pa je to edinstvena priložnost, da vidijo širok opus Miroslava Oražma, ki je ustvarjal tudi kot arhitekt, kipar in na različnih likovnih področjih.

Fotografija arhitekta in oblikovalca Miroslava Oražema ter osnutki znamk, ki nista bili nikoli izdani. Levo je znamka Trsta, desno pa za letalsko pošto.

polja v Čepiču in osel pred reškim pristaniščem. Na naslednjih treh znamkah, ki so izšle 13. decembra, so upodobljeni zidar kot simbol obnove domovine, rojstna hiša hrvaškega revolucionarja Vladimirja Gortana v Beramu in morje z jato tunov. Zadnje tri znamke so izšle 24. decembra in nosijo motive oljčne vejice, mesta Pulj in Solkanskega mostu. Na vseh znamkah je natisnjena tudi njihova vrednost v jugolirah. Najvišjo vrednost, 30 jugolir, je imel Solkanski most.

Trst in Zmaga

Na razstavi so razstavljeni prav vsi osnutki in skice znamk, ki jih je Miroslav Oražem naredil, tudi za tiste znamke, ki niso nikoli izšle. Dve pomembni je moral umakniti zaradi razpleta dogodkov po 12. juniju 1945, ena od njiju pa nosi ime Zmaga. Oražem ji je pripisal najvišjo vrednost, 50 jugolir.

»Veliko se je ukvarjal z njo in naredil več različnih motivov. Na enem je partizan z zastavo, na drugem partizanka z zastavo in zvezdo na goseničarju, kar je bila tudi končna verzija. To je najbolj udarna in zmagoslavna znamka,« je dejala Estera Cerar. Tudi motiv cerkve svetega Justa v Trstu ni nikoli zaživel, razlog pa je bil razplet dogodkov, saj se je pričakovalo, da bo Trst priključen Jugoslaviji, a se to ni zgodilo. Ob tem pa so govorili

Muzej pošte in telekomunikacij v Polhovem Gradcu.

co preseneča, da je izšla znamka Devina, ki je prav tako ostal pod Italijo. Oražem je pripravil tudi osnutke za serijo petih priložnostnih znamk ob priključitvi Slovenskega primorja in Istre k Jugoslaviji. Upodobil je Reko, Gorico, Rovinj, Pulj in zemljevid Julijske krajine. Tudi te znamke niso izšle. Prav tako ni nikoli izšla znamka za letalsko pošto ter znamki z motivom smokve in predice.

Prve štiri znamke za Slovensko primorje in Istro z odtisom žiga »Postojna 15. avgusta«. V Postojnsko jamo je na dan izdaje znamk prišlo 15.000 ljudi.

Slovinci nikoli v zgodovini nismo imeli lastnih znamk, saj smo bili vse do osamosvojitve Slovenije del drugih državnih tvorb.

Estera Cerar, lahko iz skic in osnutkov spremljamo ves proces njegovega ustvarjanja in nastanka znamke ter tudi to, kako je razmišljal. Cerarjeva poda primer Gortanove hiše v Beramu. »Iz osnutkov vidimo, da je najprej napisan kraj Vermo v italijanski, medtem ko na končni znamki piše Beram, ki je že hrvaško ime. Najprej je Oražem narisal samo hišo, potem posebej predice, na koncu pa jih je dodal na znamko.«

Barke na jugolirah

Toda Miroslav Oražem ni oblikoval le znamk, temveč tudi motive za takratne bankovce. Kot je razložila Estera Cerar, so bile jugoslovanske oblasti zaradi političnih razmer prisiljene izdati svoj denar, da bi oživilo gospodarstvo, septembra 1945 pa so ustanovile tudi Gospodarsko banko za Istro, Reko in Slovensko primorje. Julijska

krajina je bila po osvoboditvi namreč razdeljena na dve coni, italijansko A in jugoslovansko B, italijanske banke pa so takrat prekinile poslovanje s podružnicami v coni B in skušale izzvati gospodarsko krizo. Toda oktobra so na Primorskem že imeli svoj denar, ki se je imenoval B-lira ali jugolira. Oražem je za ta namen pripravil več osnutkov ladij z enim ali več jambori, s partizankami in partizani, z orači in ornamenti. Toda jugolire so krasile le barke z enim jamborom ali dvema.

Od raziskovanja do upanja

Po znamkah za Slovensko primorje in Istro je dobil naročilo za izdajo znamk, ki so morale vsebovati narodne noše vseh jugoslovanskih narodov, dali so mu tudi smernice, kako naj bodo videti. Vendar tudi te niso izšle, zakaj točno, ni znano. Toda kot pojasnjuje Estera Cerar, so teh 10 znamk za Slovensko primorje in Istro ponatisnili, in kot je razvidno iz pridobljenih dokumentov, je bil Oražem prepričan, da mu po avtorskih pravicah pripada dodaten honorar, izplačilo katerega pa so zavrnili. Od takrat ni več oblikoval znamk.

Njegov prispevek k zgodovini poštne znamke pa ostaja neizpodbiten. »Te znamke so pomembne, ker so bile slovenske, in to za območje, kjer prej nismo imeli slovenskih znamk. Prav tako je to v celoti ohranjena zbirka, na podlagi katere lahko raziskujemo poštno zgodovino, vidimo, kako so nastajale znamke, kako se je razmišljalo, iskalo motive in kakšno je bilo upanje: da se bo vse priključilo Jugoslaviji,« je dejala Estera Cerar.

Slovinci nikoli v zgodovini nismo imeli lastnih znamk, saj smo bili vse do osamosvojitve Slovenije del drugih državnih tvorb. »Samo dve obdobji sta v slovenski poštini zgodovini, ko smo Slovenci dali svoj prispevek svetovni filateliji,« je pojasnila Cerarjeva. »Prvo je obdobje po prvi svetovni vojni, ko so izšle znamke Verigarj za Državo SHS, drugo pa je obdobje Oražemovih znamk.« Toda medtem ko ljudje upodobitev Vavpotičevega suznja, ki trga verige, dobro poznajo, so Oražemove znamke praktično neznane.

Po letu 1947, ko je bila po uveljavitvi Pariške pogodbe Primorska razdeljena med Jugoslavijo in Italijo, so na Primorskem začele veljati jugoslovanske znamke. ■